

J. Jansen, ed., *Omnibus idem. Opstellen over P. C. Hooft ter gelegenheid van zijn driehonderdvijftigste sterfdag* (Hilversum: Verloren, 1997, 198 blz., ISBN 90 6550 564 4).

Ter gelegenheid van het overlijden van P. C. Hooft drieëneuhalf eeuw geleden hebben negen neerlandici bijdragen geschreven voor deze bundel. *Omnibus idem*, voor allen dezelfde, is goed gekozen als titel, omdat dit devies van de drost aangaf hoe velen Hooft zagen: als een man die ieder — in de woorden van de redacteur — met 'ongeselecteerde mildheid' tegemoet trad. De artikelen betreffen dan ook de relaties die Hooft onderhield met diverse tijdgenoten en hoe later op zijn werk werd gereageerd. E. K. Grootes gaat tot in nuances na in hoeverre Bredero bevriend was met Hooft. Hij concludeert dat er zonder meer in hun werk van beïnvloeding sprake was, maar dat de mate van intimiteit van de vriendschap (voor wat het zeventiende-eeuwse begrip inhield) moeilijk vast te stellen is. H. Duits onderzoekt zorgvuldig hoe Hooft in zijn biografie van Hendrik IV de vorst tot een *exemplum* maakt en hem idealiseert. De in werkelijkheid machtsbeluste koning, die met alle mogelijke middelen invloed, ja, soevereiniteit in de Republiek nastreefde, wordt in de levensbeschrijving naar de contemporaine historiografische conventie vergde door selectie van feiten heel anders getekend. De voorbeelden die Duits aanhaalt tonen dat overtuigend aan. M. Smits-Veldt bespreekt de verhouding van Hooft en De Groot. Al snel — zo is haar gevolgtrekking — werd de relatie tot 'respect op afstand'. De bewonderde intellectuele banneling maakte het Hooft door zijn onverzoenlijke, verbitterde houding in verband met zijn terugkeer en katholiserende opvattingen zeer moeilijk. A. Leerintveld besteedt aandacht aan Hoofts literaire vriendschap met Huygens. P. Koning probeert de figuur van de Amsterdamse stadssecretaris Daniël Mostart (1592-1646), die met Joost Baeck Hoofts *Nederlandse historiën* in het net afschreef, meer contouren te geven. Zij weet de lezer vooral diens eigen werk voor het Amsterdamse archief van die tijd en het belang van zijn brievenboek voor ogen te stellen. Aardig is haar vergelijking van Mostarts taalgebruik voor ambtelijke stukken en dat in zijn dichtwerk. L. Peeters richt zich op een passage uit Hoofts geschiedenis van het Florentijnse Medici-geslacht, waardoor hij diens verhouding tot Tacitus duidelijker aan kan geven. Hij besteedt echter weinig aandacht aan de bredere ideeënhistorische achtergrond. A. Harmsen bekijkt in het kader van het *Nachleben* hoe de generatie na Hooft hem waardeerde. J. Jansen analyseert uitvoerig het tot stand komen van de brievenuitgave van B. Huydecoper in 1738. De gang van zaken was dat deze, onder andere voor de opgenomen 'Getuigenissen', veel steun ondervond van de Amsterdamse regent Gerard van Papenbroeck en van zijn neef Jacob Elias. Ten slotte meent P. Tuynman in een lang artikel dat Hooft zich, al sprak hij van 'leven op zijn filosofen' op het Muiderslot, nooit van de buitenwereld heeft afgesloten om naar voorbeeld van Montaigne over de dood na te denken. Tuynman richt zich hier en ook in de aan het einde van zijn stuk opgenomen 'bredere aantekeningen' tegen Hoofts biografie door H. W. van Tricht uit 1951 die, aanmerkelijk gereviseerd, in 1980 door hem weer is uitgegeven. Hij wenst geen 'verstoëring' van Hooft, die immers met belangstelling volgde wat er in de wereld gebeurde. Maar deze bezorgdheid lijkt overdreven, gezien de omstandigheid dat Hooft neostoïsche denkbeelden (zo helder in het recente verleden beschreven door G. Oestreich, G. Abel en M. Morford) alleen maar uitdroeg, maar ze daarom nog niet zelf hoefde te praktiseren. Dit zijn specialistische studies voor neerlandici maar sommige kunnen, zoals uit deze bespreking blijkt, ook van nut zijn voor de historicus met culturele en ideeënhistorische belangstelling.

E. O. G. Haitsma Mulier

M. Keblusek, *Boeken in de hofstad. Haagse boekcultuur in de Gouden Eeuw* (Dissertatie Leiden 1997, Hollandse studiën XXXIII; Hilversum: Verloren, [Haarlem]: Historische vereniging Holland, 1997, 382 blz., ISBN 90 70403 38 2).

In de inleiding van *Boeken in de hofstad* schetst Keblusek het vertrekpunt van deze dissertatie: E. F. Kossmans *De boekhandel te 's-Gravenhage tot het einde van de achttiende eeuw* uit 1937. Over dat boek schreef bij verschijnen een recensent: 'Wil men hier werkelijk aanvullend werk van eenige beteekenis doen, dan zal daarvoor een zeer systematische arbeid noodig zijn'. Keblusek stond dus, zo gezien, voor een niet geringe opgave bij aanvang van haar onderzoek. Maar de recensent deed zijn uitspraak vanuit de toenmalige visie op boekwetenschap, en inmiddels is er in dat vak zoveel veranderd dat er weer veel ruimte is voor een geheel nieuw boek over de Haagse boekhandel in de Gouden Eeuw. Kossmann werkte volgens een methode die 'bibliografisch' genoemd kan worden, en die was erop gericht zo volledig mogelijk te zijn over het leven en werk van drukkers en boekhandelaren, werkend met gegevens uit archieven en bibliotheken. Keblusek daarentegen is er, in lijn met de huidige ontwikkelingen in het vak, op uit niet zozeer het *botkbedrijf*, als wel de — door haar zo genoemde — *boekcultuur* te onderzoeken; dat is vast te stellen wat 'de betekenis van het boek als middel van communicatie binnen een bepaalde groep of gemeenschap' is geweest (13).

In het besluit van de dissertatie komt Keblusek zelf tot een evaluatie van haar onderneming: 'In dit boek heb ik mijn visie op de Haagse boekcultuur beschreven; een verhaal gebaseerd op feiten en vermoedens, vragen en antwoorden. Deze gereconstrueerde historische waarheid blijft evenwel een subjectieve waarheid' (312). Deze conclusie, die mij in zijn algemeenheid niet zoveel zegt, geeft ze na de constatering dat zelfs het dagboek van de Haagse schoolmeester David Beck uit 1624 (in 1993 door S. Veldhuijzen uitgegeven onder de titel *Spiegel van mijn leven*), dat in dit proefschrift een centrale plaats inneemt en dat als egodocument bij uitstek geschikt zou moeten zijn om de innerlijke wereld van een zeventiende-eeuwse lezer te reconstrueren, niet veel prijsgeeft van wat werkelijk in de hoofden van historische lezers in de hofstad omging.

Ik heb al eerder opgemerkt, in een recensie van *Bladeren in andermans hoofd* (een bundel artikelen over de receptie van literatuur, waarin van Kebluseks hand een mooie bijdrage over het dagboek en het leesgedrag van Beck is opgenomen) dat ik dit een wat negatieve benadering vind. Becks dagboek heeft de onderzoeker veel te bieden waar het zijn aankoopgedrag, tijdsbesteding en waardering van literatuur betreft, en schiet op andere punten (verwerking van het gelezene met name) wellicht tekort, maar daarmee is niet gezegd dat andere egodocumenten die informatie niet bieden, en ook niet dat niet via andere weg de gewenste gegevens te achterhalen zijn. Lofdichten van schrijvers op eikaars werk bijvoorbeeld, zo laat Keblusek zelf ook zo nu en dan zien, zouden een waardevolle bron van informatie kunnen zijn.

Keblusek doet met haar wat negatieve constatering aan het einde van het boek ook afbreuk aan de reconstructie van de Haagse boekcultuur die zij dan zojuist in de voorafgaande hoofdstukken heeft gegeven. Talloze facetten van die cultuur komen op gedetailleerde en inzichtelijke wijze aan de orde: wie verkochten er boeken, hoe zagen die eruit, wie bezaten ze, waar werden ze gelezen, en hoe werd er mee gehandeld? Soms gaan de bevindingen enigszins tegen de verwachtingen in. In Den Haag werden bijvoorbeeld, hoewel de stad het centrum van de regering van de Republiek huisvestte en daardoor een relatief rijke bevolking had, geen bijzonder dure of uitzonderlijke boeken gedrukt. Daarentegen deden veel pamfletten — kenmerk bij uitstek wellicht van een met politiek doortrokken stad —, 'blauwe boekjes' en vlugschriften de ronde. Zo werden bewoners, reizigers en immigranten op de hoogte gehouden van de laatste ontwikkelingen aan het hof.